

УДК 811.111'23

О. Г. Савчук – викладач кафедри іноземної філології та методики навчання Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди;

В. І. Савчук – викладач кафедри іноземної філології та методики навчання Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди

**Повне та часткове демаркування статевих ознак у текстах сучасних
англомовних періодичних видань**

*Роботу виконано на кафедрі іноземної філології
та методики навчання ПХДПУ ім. Григорія Сковороди*

Стаття зосереджується на особливостях репрезентації гендерних стереотипів у сучасному англомовному публіцистичному дискурсі. Розкрито питання зсуву формально-семантичних гендерних ознак іменників на позначення чоловічо-орієнтованих професій до повної нейтралізації гендерних ознак чоловічої статі або їхнього часткового заміщення жіночими.

Ключові слова: гендерно-марковані лексичні елементи, чоловічо / жіночо орієнтована морфема, соціальний стереотип, семантичний маркер.

Савчук О. Г., Савчук В. И. Полное и частичное демаркирование признаков пола в текстах современных англоязычных периодических изданий. В статье рассматриваются особенности репрезентации гендерных стереотипов в современном англоязычном публицистическом дискурсе. Раскрыт вопрос смещения формально-семантических гендерных признаков имен существительных на определение профессий, ориентированных на мужчин, до

полной нейтрализации гендерных признаков мужского рода или их частичного замещения женским родом.

Ключевые слова: гендерно-маркированные лексические элементы, морфема, ориентированная на мужчин / женщин, социальный стереотип, семантический маркер.

Savchuk O. H., Savchuk V. I. Partial and full gender demarking in modern public discourse. The article focuses on the peculiarities of generic stereotypes representation in modern English-speaking publicist discourse. The issue it reveals is a shifting of formal-semantic gender features of masculine-oriented occupational nouns and job titles either to neutral or female-marked terms which we identify as partial or full gender demarking.

Key words: gender marked lexical elements, male / female-oriented morpheme, social stereotype, semantic marker.

Постановка наукової проблеми та її значення. У полі зору сучасних дослідників є питання щодо впливу екстралінгвістичних факторів, які здійснюються через системне осмислення й опис мови у зв'язку з феноменом статі. Про складні психологічні, соціальні й культурні аспекти процесів створення і розуміння висловлень писали ще В. Гумбольдт й О. О. Потебня. Беручи свій початок у ідеях В. Гумбольдта про те, що мова, виражаючи національний дух, будучи певним проміжним світом між мисленням людини та зовнішнім світом, є тією силою, яка не тільки створює певний образ, але й здійснює дієвий вплив на думку та вчинки людей, на розвиток суспільства у цілому, тим самим перетворюючи світ у ідеї, вербалізуючи і змінюючи при цьому власне сам світ. Дослідження чоловічого і жіночого бачення світу, цінностей і оцінок, які породжують дискримінації стосовно представників того чи іншого роду у мовній картині світу, викликає живий інтерес вітчизняних і зарубіжних дослідників [див. напр.: 1; 2; 6; 7; 8]. З огляду на те, що саме мова є засобом домінування і соціальної сили, тема нашого дослідження видається **актуальною**. Звідси **мета**

нашого дослідження – проаналізувати репрезентацію гендерних стереотипів та виявити специфіку перерозподілу семантичних ознак іменників, що позначають суспільно значущі сфери діяльностей під тиском гендерної коректності в сучасному англомовному публіцистичному дискурсі.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Антропоцентрична переорієнтація лінгвістичних досліджень із середини минулого століття зумовила висунення на перший план вивчення людського фактора та проблем взаємозв'язку мови з біосоціальними характеристиками людини та її статі. У світлі цього особливо актуальним для сучасного суспільства постає питання політкоректності [3, 72]. Так, зокрема, вважається неприпустимим уживання висловлювань, що прямо чи приховано подають у небажаному світлі расові та національні приналежності, фізичні або розумові здібності чи статеві відмінності. У минулому функція жінки в суспільстві обмежувалася побутовими сферами, доглядом за дітьми і, головним чином, повною залежністю від чоловіка, який вважався керуючим центром сім'ї і значущою ланкою суспільства [8; 2]. Тому недивно, що жінка в суспільстві сприймалася лише крізь призму соціального статусу чоловіка.

У цій площині в сучасних лінгвістичних студіях привертають увагу дві дещо полярні за напрямками своїх досліджень парадигми. По-перше, це гендерна лінгвістика з властивим їй розглядом категорії статі як ключового параметра, що бере участь у процесах формування, структурування, модифікації й особливостей вербальної репрезентації мовної свідомості мовця [1, 3]. Поруч із цим існують феміністично-орієнтовані студії [2], в основі яких базові концепції критичної лінгвістики поєднані з поглядами В. Гумбольдта, а також теорією мовної відносності Сепіра-Уорфа. Згідно цього, реальність розглядається як своєрідний «лінгвістичний трюк» – соціально та лінгвістично сконструйована форма сприйняття стану існуючих речей, що ґрунтується на нав'язуванні системи цінностей та поглядів на світ виключно через панівну в суспільстві чоловічу ідеологію [2]. Звідси, вважається, що мовна картина світу людини, корегуючись

існуючими в суспільстві стереотипами, диференціює соціальні ролі кожної статі, а це, у свою чергу, впливає на свідомість і поведінку кожної окремої людини. Образ жінки конструюється колективною мовною свідомістю як слабка стать, а чоловіка – як сильна, і, відповідно, здійснюється диференціація їхніх соціальних ролей. Цим можна пояснити те, що серед існуючого різноманіття професії деякі сприймаються як суто чоловічі, а інші – як суто жіночі.

Близькими до цього є соціолінгвістичні напрями досліджень. Так, зокрема, розглядаючи питання відмінностей між статями автор праці [7, 36] підкреслює вагому роль стереотипів. Наприклад, у свідомості дітей швидко формується асоціація жіночої розмови з домашньою активністю, а чоловічої – з економічно-політичними реаліями зовнішнього світу. Незважаючи на результати численних досліджень, як-от з'ясування нейрофізіологічних процесів, характерних для чоловіків і жінок, які засвідчують відсутність будь-яких відмінностей між ними, упереджене ставлення до жіночої статі все ж залишається. Так, наприклад, слово *poet* викликає серйозніше ставлення порівняно з *poetess* [7, 37–38]. Таким чином, використання слів із ознаками чоловічого роду мають статус престижних. Цим пояснюється факт, що багато з них стали основою для утворення складних слів і словосполучень, на кшталт *mankind*, *spokesman*, *fellowship* [6, 40], що імпліцитно підкреслюють домінантну позицію чоловічої статі. З іншого боку, використання гендерно-маркованих одиниць мови підкреслює другорядність жіночої статі. Подібний набір слів тривалий час обмежував когнітивну діяльність жінки, усуваючи її від сфери освіти, політики, спорту тощо.

Через підвищення статусу жінки, зокрема у професійній сфері, деякі класичні поняття тепер вважаються дискримінаційними стосовно жінки [5, 105–106]. Зокрема, за свідченням деяких наукових джерел [4, 38], велика кількість сучасних газетних і журнальних видань намагається уникати використання гендерно-маркованої лексики. Таким чином, у фокусі цієї статті є розгляд демаркування гендерних ознак у публіцистичному дискурсі.

Насамперед розглянемо існуючі шляхи демаркування яскраво виражених гендерних ознак у сучасній англійській мові. Однією з найпоширеніших тенденцій є заміщення *-man* на *-woman* у випадках, коли мова йде про жінку, наприклад: *Just ask Jeff Johnson, a successful businessman in a family-owned company in the D.C. area* (Newsweek Oct. 15, 2012). *Her Wikipedia biography distills her new occupations: «Kim Kardashina is an American socialite, television personality, businesswoman, fashion designer, [...]»* (Newsweek Jan. 11, 2013).

Деякі назви професій, які можна застосувати на позначення обох статей, зазвичай, у людей асоціюються тільки з особами чоловічої статі, наприклад: *engineer, professor, doctor, lawyer, reporter, officer* тощо, і тому спостерігаємо додавання *woman* або *female*, якщо звертається увага на жіночу стать працівника, а саме: *I'm a 38-year-old female executive who is embarrassed to admit that I cannot remember the last time I voted* (Newsweek, May 12, 2008). *Case in point: a meet-and-greet at a diner in Ohio, at which Biden was photographed getting cozy with a female motorcyclist who appeared to be sitting on his lap* (Newsweek, Jan. 18, 2013).

Разом із тим, побутує думка [8, 94] про небажаність використання *woman* у випадках, коли ставиться акцент тільки на жіночій статі фігуранта. Так, з наведеного нижче прикладу цілком очевидна контекстуально зумовлена потреба використання *women candidates*. *In many countries, like Sweden, political parties have adopted rules that force them to field a set number of women candidates* (Newsweek, Nov. 28, 2008). Подібне можна спостерігати в наступному: *Her status as a female officer would make her a rarity at many companies, but not at Xerox* (Newsweek, Nov. 14, 2008).

В іншому випадку це могло б натякати на меншу компетентність жінки у сфері, представлений іменником, що позначає певну професію. За таких умов професійна діяльність жінки розглядається як дріб'язкова або така, що не варта уваги чи, навіть, некомпетентна. Цим було зумовлено тенденцію до появи гендерно-нейтральної лексики, яка повністю усуває будь-які сексистські асоціації. Подібне заміщення стосується іменників, основи яких містять гендерно-марковані

суфікси *-ess* і *-er*, що вказують на статеву приналежність іменника до жіночого чи чоловічого роду, напр., *steward / stewardess = flight attendant; headmaster / headmistress = headteacher* тощо. Так, зокрема, у наступному прикладі можна простежити заміну звичного *postman* на нейтральне *letter carrier*: *The son of a factory worker and a rural letter carrier, Edwards was the first person in his family to go to college* (The Christian Science Monitor, Sep. 29–Oct. 5, 2007). Поруч із цим широко використовується слово *person*, якому властива нерелевантність статі та віку. Перерозподіл семантичних ознак цієї лексеми під тиском гендерної коректності зумовило появу наступних альтернатив за її участі: *businessman / businesswoman = businessperson, spokesman / spokeswoman = spokesperson, chairman / chairwoman = chairperson, policeman / policewoman = police officer* і т. ін. Заміщення ознак чоловічої статі жіночими чи їх повне усунення, як показує низка досліджень [3; 2; 7; 8], відбувається через долучення різних прийомів лексико-граматичної адаптації. Узяти хоча б зміну традиційно використовуваного займенника чоловічого роду *he* на *they*, або вживання поруч із першим займенника *she* [3, 75]. Існуючу тенденцію можна розширити низкою інших прикладів. Разом з тим, навіть поверхневий огляд цієї проблеми дозволяє констатувати існування двох шляхів репрезентації жінки в сучасній англійській мові, а саме: часткове демаркування гендерних ознак, тобто підкреслення жіночих або повне усунення ознак обох статей. При цьому останній, на думку багатьох дослідників, видається більш прийнятним.

Нас цікавить, перед усім, репрезентація гендерних стереотипів у англomовному публіцистичному дискурсі, а саме: зсув формально-семантичних ознак статі до повної гендерної демаркованості або часткової, унаслідок якої гендерний акцент зміщується з чоловічої статі до жіночої. Під першою ознакою розуміємо заміну лексеми з яскраво вираженим акцентуванням на належність певного виду діяльності до чоловічого роду. У випадку з частковою демаркованістю мова йдеться про заміщення чоловічих ознак жіночими в семантиці тієї чи іншої лексичної одиниці. Таким чином, залежно від об'єкту

журнальної статті, досліджуваний матеріал було поділено на три групи: 1) представник чоловічої статі, 2) жіночої статі та 3) представники обох статей. Результати аналізу представлені в таблиці 1, що містить іменники, які позначають різні види діяльності у політичній, економічній та соціальній сферах і зустрічаються у всіх трьох групах.

Іменники позначаючі діяльність		Представник чоловічої статі	Представник жіночої статі	Представники обох статей
spokes-	-man	38,46	—	—
	-woman	—	23,07	—
	-person/people	7,62	—	7,78
	-man and -woman	—	—	23,07
business-	-man	40,47	—	—
	-woman	—	40,47	—
	-person/people	—	—	19,06
	-man and -woman	—	—	—
service-	-man	25,00	—	3,57
	-woman	—	17,85	—
	-person/people	—	—	—
	-man and -woman	—	—	53,57
police-	-man	33,00	—	—
	-woman	—	—	—
	-officer	—	17,00	50,00
	-man and -woman	—	—	—
congress-	-man	51,19	—	—
	-woman	—	25,00	—
	-person/people	—	—	—
	-man and -woman	—	—	23,81

Таблиця 1. Дані аналізу текстів журнальних і газетних статей щодо реалізації гендерно-маркованих іменників, які позначають суспільнозначущі сфери діяльності (%)

Як видно з таблиці, сучасним англomовним періодичним виданням властиве часткове демаркування статевих ознак іменників, що позначають суспільно значущі види професійної діяльності. Зокрема, частка рекурентності іменника *spokesperson* у статтях з об'єктом чоловіком і представниками обох статей не перевищує 7 %. Натомість має місце приєднання до лексичних одиниць, що традиційно асоціюються з чоловічим родом, гендерно-маркованої морфемі *woman*. Така тенденція, головним чином, притаманна текстам політичної і соціальної сфери, що можна спостерігати в такому прикладі: *Health Minister Dr*

Dan Poulter said: «We have a duty to look after the brave servicemen and women [...]» (Daily Star Sunday, Dec. 30, 2012).

Позаяк бізнес-орієнтовані статті характеризуються повним демаркуванням гендерних ознак у випадку з об'єктом обох статей, напр., *The only people benefiting from this business are the wholesalers of clothing and the wealthy businesspeople* (The Christian Science Monitor, Nov. 3–9, 2007). Водночас, тексти будь-якої сфери об'єктом яких є жінка, переважно підкреслюють це, напр., *Citigroup spokeswoman Danielle Romero-Apsilos, who declined to comment on the deal's terms, says the bank explored other options* (Bloomberg Businessweek, Jan. 7–13, 2013). Винятком є діяльність поліції, у якій жіноча стать позначається повністю демаркованим іменником *police officer*.

Поруч із існуючою тенденцією щодо яскраво вираженого зсуву формально-семантичних ознак чоловічої статі у бік жіночої, проведений аналіз текстів статей об'єктом яких є представники обох статей, свідчить про використання лексичних одиниць традиційно позначуваних чоловічу стать. Наприклад, *Angelica Luster, a junior who is African-American, says that sheltered freshmen who come to Central with limited experiences outside their own race develop a multiethnic set of friends by the time they graduate* (The Christian Science Monitor, Sep. 29–Oct. 5, 2007).

Цікавою є незначна частка (3,57%) випадків відсутності будь-якого демаркування ознак чоловічої статі іменника *servicemen* у текстах із об'єктом, що позначає чоловіків і жінок, напр., *Darren Lynch told the turmoil of post-traumatic stress disorder, the psychological condition blighting the lives of thousands of ex-servicemen* (Daily Star Sunday, Dec. 30, 2012).

Варто зазначити, що використання морфеми *men* властиве також деяким статтям, об'єктом яких є виключно представники жіночої статі. Це можна спотерігати в поданому нижче прикладі. При цьому це стосується переважно іменника *freshman*.

During spring break her freshman year at Boston University, Lauren and her mother journeyed to Kenya and Uganda in East Africa (The Christian Science Monitor, Jan. 5–11, 2008).

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Таким чином, аналіз текстів таких сучасних англомовних періодичних видань як The Christian Science Monitor, Daily Star Sunday, Bloomberg Businessweek, Newsweek, Outlook, The Week, Daily Mail свідчить про домінування часткової демаркованості ознак чоловічої статті. Унаслідок подібної поляризації, найбільш рекурентними виявляються іменники з морфемами *-woman* і *female-* порівняно з гендерно-нейтральними лексичними одиницями *person, people, member* тощо.

Список використаної літератури

1. Алимуратов О. А. Красота в языке : гендерный и прагмалингвистический анализ комплиментарного речевого поведения / О. А. Алимуратов, М. А. Каратышова. – Пятигорск : СНЕГ, 2010. – 140 с.
2. Горошко Е. Гендерная проблематика в языкознании / Елена Горошко. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.owl.ru/win/books/articles/goroshko.htm>
3. Федорів Я. Лінгвістичні моделі дискурсу публічних виступів : нариси із сучасних культурно-мовленнєвих практик / Ярослава Федорів. – К. : ВПЦ НАУКМА, 2010. – 188 с.
4. Maclin A. Reference Guide to English / Alice Maclin. – Washington : US Information Division, 1996. – 406 p.
5. Makay J. J. Public Speaking : Theory Into Practice / John. J. Makay. – 2 ed. – N. Y. : Harcourt Brace College Publishers, 1995. – 482 p.
6. Nilsen A. P. Sexism and Language / Alleen Pace Nilsen. – Urbana : National Council of Teachers of English, 1977. – 203 p.

7. Spolsky B. Sociolinguistics / Bernard Spolsky. – N. Y. : Oxford University Press, 1998. – 404 p.
8. Xiaolan L. Sexism in Language // Journal of Language and Linguistics / Lei Xiaolan. – Xi'an : Northwest Polytechnic University, 2006. – Vol. 5 – N. 1. – P. 87–94.